

Драженко Л. Јоргић*
Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет

АКТИВНОСТИ ДЈЕЦЕ И МЛАДИХ НА ВИРТУЕЛНИМ ДРУШТВЕНИМ МРЕЖАМА

Увод

Глобализацијски процеси присутни су у скоро свим сегментима друштва и друштвеног живота. Од увођења интернета као „међумреже“ свих мрежа започела је глобализација и овог комуникационог феномена. Појавом *WEB 2.0* технологија учињен је велики помак у начину кориштења и функционалности интернета. Захваљујући овим технологијама данас путем интернета говоримо и о феноменима као што су *chat*, блог, влог, форуми, *RSS*, *Wiki*, *E-mail*, *E-learning*, *E-banking*, *E-...*, али исто тако говоримо и о виртуелним социјалним мрежама. Најпознатије су Фејсбук, Твитер, Гугл плус, ЛинкедИн, Инстаграм, Пинтерест и сличне. Број њихових корисника првенствено зависи од квалитета услуга и могућности које нуди дата мрежа. Фејсбук је у томе данас водећа виртуелна социјална мрежа.

Захваљујући својим виртуелним могућностима, социјалне мреже руше све временске и просторне баријере једним кликом на тастатури. На било којем дијелу наше планете у веома кратком времену могу се размјењивати фотографије, видео клипови, музика, текстови. Најудаљенијег човјека на нашој планети, директно или индиректно, синхроно или асинхроно, можемо имати пред нашим очима за свега неколико секунди и на свега неколико центиметара удаљености. Наравно, све то у виртуелном облику. Реални свијет, захваљујући виртуелним социјалним мрежама, доступан је нашим чулима кад год ми то одлучимо. Једини услов је да будемо *online*.

Феномен виртуелних социјалних мрежа још увијек је недовољно истражен. Истраживачи из области друштвених наука тек су започели истраживања овог феномена у домену своје области истраживања. Пред педагогијом стоји задатак да правовремено открива вриједности виртуелних социјалних мрежа и процес васпитања учини разумљивијим, рационалнијим и ефикаснијим, не само у виртуелном окружењу, него и изван њега.

Виртуелне социјалне мреже – изазов за дјецу и младе

Људи комуницирају најчешће због истих или сличних интереса. Обично се због сличности интересовања формирају одређене друштвене групе, а више њих може да чини и одређену друштвену мрежу. Међутим, у међуљудској комуникацији постоје препреке и отежавајуће околности. Да би се међуљудска комуникација олакшала и убрзала ту данас, свакако, много помажу виртуелне социјалне мреже (Фејсбук, Твитер, Гугл плус, ЛинкедИн, Инстаграм, Пинтерест и сличне).

* drazenko.jorgic@unibl.rs

Лош прије поплаве виртуелних социјалних мрежа показало се да дјеца врло рано урањају у дигитални свијет. Једно компаративно истраживање (2001 и 2003. година) показало је да дјеца и млади од девет до 17 година са узрастом све интензивније користе дигиталне технологије, поготово интернет. Исто тако, више их користе у кући него у школи (Кент, Фејсер 2004).

Захваљујући виртуелности у друштвеним мрежама људи могу „једним кликом“ веома једноставно да „привуку“ друге људе. Најпознатије социјалне мреже раде по принципу виртуелног окружења.

„Виртуелно окружење представља дигитални простор у којем се субјектови покрети прате и његово окружење дигитално креира и приказује тако да дигитални приказ и покрета и окружења буде у сагласности са покретима субјекта“ (Фокс, Арена, Бејленсон 2009, према: Павловић 2011: 31).

У виртуелним социјалним мрежама људи улазећи у виртуелни свијет формирају виртуелне заједнице. Они могу да креирају и свој нови виртуелни идентитет који може бити исти као и реални, али и потпуно лажни. Људи могу уз помоћ тзв. „аватара“ или без њега да играју разне улоге које у стварном реалном свијету не могу или не смију и тако преиспитују свој стварни или алтернативни идентитет (Филиповић 2012).

На друштвеним мрежама људи могу износити, односно „постављати“ (eng. *post*) своја мишљења и ставове. Та иста мишљења и ставови склона су друштвеном вредновању, али и утицајима на друштвени амбијент. Фејсбук и Твитер су се показали и као одлично оружје друштвених промјена. Дјеловање корисника друштвених мрежа као што су Фејсбук, Твитер и ЈуТјуб (револуције и протести) представљају исто тако и потенцијал за политичке и друштвене промјене (Вуксановић 2011).

Дјеца, млади и данашњи истраживачи све више користе виртуелне могућности. Статус данашњих класичних библиотека све више је под знаком питања. Данашњи истраживачи и тзв. *Google* генерација све више је усмјерена на виртуелне библиотеке. Тренд претраживања и читања разних извора са виртуелних библиотека изазов је за информационе стручњаке, библиотеке и креаторе политике библиотека¹.

Осим за комуникацију и дружење друштвене мреже су корисне и за савремене организације. Друштвене мреже имају значајну улогу у савременом пословању. Тражење посла и рекламирање истог обавља се преко друштвених мрежа. Када је у питању пословање од свих мрежа посебно се у овом подручју истиче *LinkedIn* (Нуковић, Аземовић, Нуковић 2012).

Ученици данас користе једну или чак више социјалних мрежа. Постоје различити разлози коришћења социјалних мрежа. Једно истраживање је показало да је најчешћи разлог коришћења социјалних мрежа „остајање у контакту са пријатељима који се често виђају“, и то је потврдило 91% адолесцената (Ленхарт, Маден 2007b, према: Цар 2010).

Виртуелне социјалне мреже користе се и за изградњу професионалних радних мрежа. Захваљујући интернету у *online* режиму рада постоје искуства формирања заједница одређених професија. Једно такво искуство је заједница тренера библиотекара која се организује и функционише преко социјалних мрежа, поготово Фејсбука и Твитера (Ленокс, Колеман 2010).

¹ Британска библиотека и Комисија за здружене информационе системе.

Интернет и социјалне мреже врше утицај на развој друштвености. Увијек се постављало питање да ли социјалне мреже имају позитиван или негативан утицај на друштвеност. Ирена Милутиновић (2009) истраживањем је констатовала да не постоје никакве директне негативне импликације интернетом посредоване комуникације на друштвеност.

Електронска комуникација не само да повезује људе, већ може и да манипулише са њима. Блогови и влогови (видео блогови) представљају основу за формирање виртуелних заједница. На блогovima и влогovima манифестују се различите идеологије и грађански активизам, те се тако могу промовисати, али и манипулисати лични и туђи циљеви (Гордић-Петковић, Радић-Бојанић 2012).

Осим комуникације на виртуелним социјалним мрежама може се и учити. Искуства социјалног учења на радним мрежама користили су тајвански научници Хуанг, Јанг, Хуанг и Хсиао (2010) у њиховом истраживању везаном за примјену једног колаборативног сервиса. Њихово истраживање је показало да ставови о дијелењу знања, квалитет система, квалитет информација и квалитет сервиса има позитиван утицај на задовољство тзв. колаборативним сервисом.

На ћаскаоницама и социјалним мрежама може се наступати јавно са правим идентитетом (пуним именом и презименом и сликом), али и потпуно анонимно (поготово на ћаскаоницама). Анонимност на ћаскаоницама често даје могућност да они који се не могу или не смију у стварном животу изразити то чине преко ћаскаоница, али на жалост на погрдан начин, вербалном агресијом. Интензитет вербалне агресије креће се од неувредљивих, па све до увредљивих, понижавајућих и претећих исказа (Радић-Бојанић 2011). На друштвеним мрежама и блогovima ученици се све више вријеђају, пријете, па чак и договарају туче. То они чине преко блога „Трачерица“, Фејсбукове опције *Ask.fm*, блог „Живинице“, странице *lajkujem.com* и сличних².

Веома је широк спектар могућности које пружају савремене виртуелне социјалне мреже. Све оно што се не стиже у стварном животу на неки начин надомјести се захваљујући виртуелним социјалним мрежама. Што се не може и не стигне учинити реално може се виртуелно, и обрнуто, што се не може и не стигне учинити виртуелно може се учинити у стварном реалном животу.

Једна од најраширенијих и најпопуларнијих виртуелних социјалних мрежа, свакако је Фејсбук. Ову мрежу користе скоро све генерације, од дјеце – ученика узраста девет година, па све до њихових родитеља, те млађих баки и дједова. Од оснивања Фејсбука, па све до данас, број корисника се из дана у дан повећава. Пандемија Фејсбука је све већа и већа. Захваљујући Фејсбуку „пријатељи“ се могу дописивати кад год то пожелеле, разгледати старе и новопристигле фотографије, читати најновије информације, биљешке, препоруке, писати по зиду пријатеља, означавати фотографије, склапати нова и обнављати стара пријатељства, играти се, и ко зна шта још. Довољно је само бити *online*.

Фејсбук је покренут у фебруару 2004. године са намјером његовог творца Марка Закерберга да повеже студенте на Харварду. Мрежа се полако ширила и на друге универзитете, да би у септембру 2006. године већ била доступна сваком кориснику старијем од тринаест година (Гордић-Петковић 2010). Петог фебруара 2010. године (шести рођендан Фејсбука) имао је 400 милиона чланова, а већ почетком 2012. око 900 милиона корисника у свијету (Нуковић и др. 2012).

² <http://www.glassrpske.com/drustvo/vijesti/Ask-i-Tracerica-javni-linc-tinejdzera/lat/114303.html>

На Фејсбуку људи отварају профиле из разноразних разлога. Неки наступају као аватари са скривеним идентитетом, док други приказују прави идентитет са својом фотографијом, те пуним именом и презименом. Постоје корисници који желе стално да шире круг својих пријатељстава, па имају неколико хиљада пријатеља на Фејсбуку. Исто тако неки желе имати сталне контакте само са пар изабраних пријатеља. На Фејсбуку се оснивају отворене и затворене групе. Корисници се удружују у тзв. виртуелне заједнице. То чине на основу више различитих основа: претходно лично познанство, заједничко мјесто становања, сличност професије, подударање интересовања и слично (Гордић-Петковић 2010).

Људи се различито понашају на друштвеној мрежи Фејсбук. Друкчије речено, постоје различити типови корисника ове мреже. По једној категоризацији дијеле се на почетне, напредне (пасивни и активни) и професионалне кориснике. Међу активним напредним посебно треба издвојити тзв. племените кориснике који користе Фејсбук да дијеле своја сазнања и да науче нешто о животу својих виртуелних пријатеља. Према доступној литератури напредни корисници Фејсбука дијеле се и на: *везароше* (лако повезују друге), *зналце* (специјалисти за информације) и *продавце* (лако убјеђују неодлучне). Категорија професионалних корисника Фејсбука дијели се на основне и напредне, у зависности од њихових циљева (Бојић 2009).

Библиотекари и ученици могу користити Фејсбук на веома креативан и поготово ученицима занимљив начин. Једна студија случаја показала је како се може популаризовати читање књига у сврху развоја критичког мишљења и рефлексива и дискусија на прочитану књигу. Ријеч је о тзв. *Виртуелном библиотечком кружоку*, односно затвореној Фејсбук групи којом руководи библиотекарка. Групу чини библиотекарка и шест ученика, гдје сваки ученик има различиту улогу. Они међусобно комуницирају и размјењују информације о прочитаној књизи, али на једном вишем нивоу. Рад ученика се вреднује у сљедећим елементима: њихово индивидуално учествовање, ефикасност групе, заслуге (или тешкоће) у сусретима користећи Фејсбук за виртуелни библиотечки кружок и производи или задаци које су завршили (Стјуарт 2009).

Фејсбук је популаран свим генерацијама ученика, од основаца, преко средњошколаца, па до студената. Нема тог ученика или студента који Фејсбук није користио преко десктоп рачунара, таблета и данас веома популарних паметних телефона. Комуникација међу студентима одвија се и преко Фејсбука. Данас многи студенти имају отворене профиле на Фејсбуку не само због комуникације и забаве, већ и у сврху олакшања свог студија. Путем Фејсбука студенти промовишу свој лични и међуљудски развој. Кроз индивидуалне контакте и тзв. Фејсбук групе студенти брже и боље упознају себе и друге док студирају. Док су *online* на Фејсбуку студенти су често у могућности не само да уче једни о другима него и да уче академске садржаје једни од других, тако да им ова виртуелна мрежа није само класична комуникација и забава, већ и одличан потенцијал за учење (Еберхарт 2007).

Популарност и невјероватна масовност отворених профила друштвене мреже Фејсбук ипак указује да је ово водећа виртуелна мрежа. Интерфејс Фејсбука, његове опције и апликације свакако су примамљиве за све популације ученика. Ова најпопуларнија мрежа изазов је свим ученицима да боље упознају себе и друге, да стичу нова и обнављају стара пријатељства, да се представљају другима, али и да уче о другима. На Фејсбуку се ученици могу удруживати, ширити пријатељства и много тога научити

једни од других. Међутим, постоје и неке лоше стране Фејсбука које ученици свакако треба да заобиђу у широком луку.

Методологија истраживања

Основни циљ истраживања је испитивање процјена дјецe основношколског и средњошколског узраста о различитим аспектима кориштења Фејсбук социјалне мреже. Конкретније, за потребе овог рада дефинисали смо три задатка истраживања: 1. Утврдити и интерпретирати рангове активности на Фејсбуку, 2. Утврдити разлике у активностима на Фејсбуку с обзиром на пол испитаника и 3. Испитати разлике у активностима на Фејсбуку с обзиром на узраст (основношколски и средњошколски). Истраживање је реализовано у априлу 2012. године на узорку од 309 испитаника, и то 139 ученика основних и 170 ученика средњих школа у Бањој Луци. Испитано је 212 дјевојчица и 92 дјечака.

У истраживању је примијењен инструмент *Фејсбук упитник* у оквиру којег су испитаници одговарали на укупно 112 питања анкетног типа или ставки у скалеру. У овом раду презентујемо налазе добијене примјеном само једног дијела истраживачког инструмента, односно скалера *Активности на фејсбуку* који се састоји од 25 ставки. Овим скалером испитује се учесталост различитих активности на овој друштвеној мрежи (преглед профила, постављање статуса, дијелење информација и сл). За сваку активност – ставку испитаници су процјењивали учесталост на петостепеној скали (увијек, често понекад, ријетко и никад). Поузданост скале утврдили смо помоћу Алфа Кронбаховог (*Alpha Cronbach*) коефицијента за поузданост који износи $\alpha=0,91$. Дискриминативну вриједност појединих ставки провјерили смо помоћу ајтем-тотал корелација, али и вриједности комуналитета манифестиних варијабли (h) односно варијанси које свака ставка дијели са свим осталим ставкама.

Методом главних компоненти (*principal components analysis*) уз варимакс ротацију (*varimax*) добијене су четири главне компоненте. У Табели 1 приказана је ротирана матрица факторске структуре према варимакс критерију ротације (*Rotated component matrix*).

Табела 1. Факторска структура активности на Фејсбуку након варимакс ротације

Ставке у скалеру	Компоненте			
	1	2	3	4
1. Пишем по зиду пријатеља	0,74			
2. Постављам нове статусе (текст, фотографије, видео)	0,72			
3. Мијењам фотографије на свом профилу	0,66			
4. Дијелим информације, фотографије, видео и сл.	0,66			
5. Обилежавам („тагујем“) на фотографијама	0,57			
6. Коментаришем новости, фотографије и сл.	0,55			
7. Читам коментаре пријатеља о мојим активностима	0,55			
8. Користим Фејсбук на мобилном телефону	0,53			
9. Прихватам захтјеве за пријатељство		0,72		
10. Шаљем захтјеве за пријатељство		0,70		
11. Тражим нове пријатеље (особе које можда познајем)		0,67		

12. Честитам другима рођендане	0,59			
13. Читам ко „лајкује“ моје активности	0,53			
14. Лајкујем“ (Свиђа ми се) новости, фотографије и сл.	0,52			
15. Прегледам профиле пријатеља	0,51			
16. Пишем биљешке		0,75		
17. Правим огласе		0,68		
18. Означавам омиљена мјеста (локације)		0,56		
19. Посјећујем Фејсбук групе		0,56		
20. Читам биљешке других пријатеља		0,53		
21. Пратим догађаје			0,73	
22. Прегледам фотографије			0,66	
23. Читам новости			0,65	
24. Прегледам Фејсбук странице			0,54	
25. Дописујем се (пишем поруке и „четујем“)			0,53	
Процент објашњене варијансе (52,10)	17,41	13,79	10,54	10,36

Extraction Method: Principal Component Analysis. Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization. A Rotation converged in 10 iterations.

Из Табеле смо прво избрисали сва факторска засићења једнака и нижа од 0,30, али и неколико случајева секундарних засићења појединих ставки која су била већа од 0,30. Први фактор *Постављање и дијелење информација (иконичка репрезентација)* објашњава 17,41% тоталне варијансе, други фактор *Пријатељство у виртуелном простору* објашњава 13,79%, а трећи фактор *Представљање у виртуелном простору* и четврти фактор *Информисање у виртуелном простору* објашњавају по отприлике 10% тоталне варијансе.

Резултати истраживања и дискусија

Виртуелне друштвене мреже пружају простор за формирање и ширење нових социјалних релација дјеце и младих. Садржај и природа активности на Фејсбуку нису код нас емпиријски истраживани. Стога смо се определијели да пођемо од анализе рангова појединих активности. У *Табели 2* приказано је 25 процјењених активности, и то од највиших до најнижих просјечних скалних вриједности.

Табела 2. Активности на Фејсбуку (дескриптивна статистика, рангови)

Ранг	Активности на Фејсбуку	N	M	SD
1	Дописујем се (пишем поруке и „четујем“)	304	4,34	0,83
2	„Лајкујем“ (Свиђа ми се) новости, фотографије и сл.	304	4,00	1,05
3	Честитам другима рођендане	303	3,96	1,11
4	Читам новости	303	3,83	1,18
5	Читам ко „лајкује“ моје активности	303	3,66	1,28
6	Прегледам фотографије	304	3,62	1,12
7	Читам коментаре пријатеља о мојим активностима	302	3,58	1,27
8	Пратим догађаје	302	3,52	1,12
9	Прихватам захтјеве за пријатељство	303	3,36	1,00

10	Прегледам профиле пријатеља	303	3,27	1,16
11	Мијењам фотографије на свом профилу	303	3,21	1,11
12	Постављам нове статусе (текст, фотографије, видео)	303	3,17	1,19
13	Користим Фејсбук на мобилном телефону	303	3,11	1,48
14	Коментаришем новости, фотографије и сл.	304	3,08	1,17
15	Прегледам Фејсбук странице	304	2,95	1,19
16	Дијелим информације, фотографије, видео и сл.	300	2,95	1,26
17	Пишем по зиду пријатеља	302	2,72	1,15
18	Тражим нове пријатеље (особе које можда познајем)	303	2,71	1,26
19	Шаљем захтјеве за пријатељство	303	2,64	1,12
20	Посјећујем Фејсбук групе	302	2,54	1,27
21	Обиљежавам („тагујем“) на фотографијама	301	2,46	1,16
22	Читам билешке других пријатеља	303	2,09	1,27
23	Означавам омиљена мјеста (локације)	304	1,88	1,06
24	Пишем билешке	304	1,62	1,03
25	Правим огласе	303	1,37	0,87

Прворангирана активност *дописујем се (поруке и чет)* претпоставља нешто активнију „онлајн“ комуникацију, те омогућава да се већ успостављена пријатељства унаприједи и обогате на нов начин. Поред тога, „онлајн“ дописивање је за многе најприхватљивији вид комуникације с непознатима или новим пријатељима. На другом и трећем мјесту су активности *лајковање* и *честитање рођендана*. И ове двије активности доприносе развоју социјалних односа. Све даље рангиране активности до десетог мјеста подразумевају пасивног корисника Фејсбук друштвене мреже који *чита, прегледа* и *прати* садржаје и догађаје на мрежи. У другом дијелу табеле са нижим просјечним скалним вриједностима налазимо активности које указују корисника који иницира, тражи и директно учествује у комуникацији (*постављам статусе, коментаришем, пишем по зиду, шаљем захтјеве за пријатељство, означавам, пишем, правим*). Овакви налази указују да су млади, ипак, опрезни и суздржани у виртуелној комуникацији. Они не срљају, већ изграђују социјалне и комуникацијске вјештине и уче шта је прихватљиво/неприхватљиво у различитим ситуацијама. У ширем смислу, корисници виртуелних социјалних мрежа сами конструишу и суконструишу свој виртуелни свијет (Цар 2010).

Други задатак истраживања односио се на утврђивање полних разлика у активностима на социјалној мрежи Фејсбук. Досадашња истраживања била су усмјерена на испитивање разлика бројних аспеката социјалног понашања дјечака и дјевојчица у реалном, али не и виртуелном окружењу. У *Табели 3* приказани су статистички показатељи разлика између испитаника у сва четири аспекта активности на Фејсбуку.

Табела 3. Разлике у активностима на Фејсбуку с обзиром на пол

Активности на Фејсбуку	Пол	N	M	SD	t -тест	p
Постављање и дијелење информација	мушко	84	19,99	6,72	-2,34	0,02
	женско	205	21,79	5,58		
Пријатељство у виртуелном простору	мушко	88	24,23	6,22	-0,26	0,80
	женско	208	24,41	4,94		
Представљање у	мушко	87	10,24	4,64	2,25	0,03

виртуелном простору	женско	208	9,18	3,23		
Информисање у	мушко	86	17,37	4,40		
виртуелном простору	женско	210	18,61	3,30	-2,65	0,01
Укупан скор	мушко	81	70,78	17,65		
	женско	200	74,54	13,07	-1,96	0,05

Добијени налази указују да статистички значајне разлике постоје, али у различитим групама активности. Активности које се односе на *постављање и дијелење информација*, те *информисање у виртуелном простору* статистички су значајно процијењене у већој мјери код дјевојчица него дјечака. Дјевојчице у већој мјери од дјечака постављају статусе, постављају и коментаришу фотографије, пишу коментаре по зиду, али и прате догађаје, читају новости, дописују се и сл. Статистички значајна разлика у корист дјечака је утврђена у варијабли *Представљање у виртуелном простору* (пишем билешке, правим огласе, означавам омиљена мјеста...). Ради се о активностима које у суштини немају комуникацијску и социјалну димензију. Резултати упућују на закључак да се полне разлике у социјалној комуникацији у реалном свијету, а које су утврђене емпиријским истраживањима, потврђују као такве и у виртуелном свијету фејсбук друштвене мреже. Наиме, преглед бројних истраживања у вези с полним разликама у начину, стилу и садржају комуникације, указују према Маркићу (2000) на закључак да ученице комуницирају више и квалитетније од ученика. Постоје разлике и у самом поимању комуникације, коју дјевојчице доживљавају као процес интеракције која садржи емоционалне елементе, док је за дјечаке комуникација процес трансакције за коју је најважнија карактеристика учинковитост.

Трећи дио излагања наших истраживачких налаза тиче се узрасних разлика у активностима на Фејсбуку. У самом узорку имамо четири слоја испитаника: ученике шестог и девог разреда основне школе и ученике другог и четвртог разреда средње школе. У Табели 4 дати су резултати једнофакторске анализе варијансе. Ради прегледности приказани су само дескриптивни показатељи и значајност Фишеровог варијансног количника.

Табела. 4. Разлике у активностима на Фејсбуку с обзиром на узраст (дескриптивна статистика и значајност F теста)

Активности на Фејсбуку	Разред	N	M	SD	F	p
Постављање и дијелење информација	6. ОШ	57	19,42	6,44		
	9. ОШ	70	21,62	7,23		
	2. СШ	94	21,81	5,01		
	4. СШ	73	21,53	5,63		
	Укупно	294	21,23	6,07	2,17	0,09
Пријатељство у виртуелном простору	6. ОШ	61	25,03	6,67		
	9. ОШ	71	24,85	6,45		
	2. СШ	97	24,11	4,35		
	4. СШ	72	23,40	4,37		
	Укупно	301	24,30	5,43	1,31	0,27
Представљање у виртуелном простору	6. ОШ	59	10,23	4,73		
	9. ОШ	73	10,50	4,39		
	2. СШ	95	8,70	2,58	4,63	0,01

	4. СШ	73	8,91	3,22		
	Укупно	300	9,49	3,77		
Информисање у виртуелном простору	6. ОШ	60	17,46	4,98		
	9. ОШ	71	18,83	3,62		
	2. СШ	97	18,28	2,99		
	4. СШ	73	18,19	3,20		
	Укупно	301	18,22	3,67	1,51	0,21
Укупан скор	6. ОШ	55	71,94	19,07		
	9. ОШ	67	75,67	17,87		
	2. СШ	92	73,33	10,71		
	4. СШ	72	72,30	12,45		
	Укупно	286	73,35	14,83	0,83	0,48

Значајност разлика потврђена је F тестом само у случају варијабле *Представљање у виртуелном простору*. Грубо речено, активности представљања на Фејсбуку (писање биљешки и огласа, означавање омиљених мјеста и сл) с узрастом опадају. Претходно смо утврдили да су писање биљешки и прављење огласа активности које наши испитаници на цјелокупном узорку најмање упражњавају. Свакако, ради се о „озбиљнијим и квалитетнијим“ активностима у односу на лајковање, писање коментара испод фотографија и сл. Како се онда основношколци баве тим „озбиљнијим“ активностима у већој мјери него средњошколци? У вези с овим питањем требало би напоменути да наши испитаници, без обзира на разлику у годинама, имају приближно исто искуство с Фејсбуком. Наиме, установили смо да је већина наших испитаника (око 60 % у свакој старосној групи) отворила свој Фејсбук профил 2009. или 2010. године. Комуниколошка истраживања указују да свака нова генерација дјеце раније ступа у контакт с информационим технологијама, што у крајњој линији резултира њиховим вишим нивоом медијске писмености (Дуроњић и сарадници 2012). Кроз ову призму неопходно је посматрати и друге налазе о узрасним разликама у Фејсбук активностима. Даљом анализом налаза истраживања уочавамо да активности *постављања и дијелења информација* и *примања информација* с узрастом расту, а активности у вези с *пријатељствима* с узрастом опадају. Међутим, наведене правилности нису статистички значајне.

С обзиром да у наведене три групе активности на Фејсбуку F тестом нису утврђене статистички значајне разлике, тестом вишеструког поређења (Multiple comparisons) упоредили смо и парове субузорка. Добили смо читав низ налаза којима се ближе описују испитиване разлике. На примјер, за варијаблу *постављање и дијелење информација* показало се да је разлика аритметичких средина статистички значајна између дјеце која похађају шести разред и све остале три старосне групе. ($MD_{(6.ош-9.ош)}=-2,21$, $p=0,04$; $MD_{(6.ош-2.сш)}=-2,40$, $p=0,02$; $MD_{(6.ош-4.сш)}=-2,11$, $p=0,05$). Још финију анализу узрасних разлика добили би у случају анализе сваке од 25 ставки појединачно. Генерално, добијене налазе сматрамо подстреком да се проблем узрасних разлика у информационим и медијским компетенцијама дјеце и младих, а које укључују и активности на виртуелним друштвеним мрежама, засебно истражи.

Закључак

Виртуелне друштвене мреже имају огроман значај у развоју социјалног живота дјеце и младих. Управо на Фејсбуку и другим друштвеним мрежама они уче социјалне вјештине својствене савременом информационом друштву. Дјецу и младе не би требало спречавати у кориштењу друштвених мрежа, већ им у школи и породици пружити адекватну подршку да препознају њихове вриједности и слабости. Нарочито је важно организовати васпитни рад (нпр. на часовима одјељенске заједнице) с циљем оспособљавања дјеце да препознају и суоче се с непожељним понашањем, ризичним ситуацијама и опасностима виртуелних друштвених мрежа.

Активности дјеце и младих на виртуелним друштвеним мрежама представљају непознаницу за родитеље и наставнике. Налази нашег истраживања указују да корисници Фејсбука најчешће комуницирају писаним порукама, те да су опрезни у разним видовима виртуелне комуникације. У својим активностима они су више склони да прате садржаје и догађаје на Фејсбуку, него да их иницирају и покрећу. Истраживачки резултати даље имплицирају да се разлике у социјалној комуникацији дјечака и дјевојчица у реалном свијету пресликавају и у виртуелном свијету. Резултати о узрасним разликама у Фејсбук активностима, између осталог, покрећу и шире разматрање медијске културе и писмености дјеце и младих која се из године у годину повећава.

Литература

- Бојић 2009: Lj. M. Bojić, Ponašanje profesionalnih komunikatora i studenata komunikologije na društvenoj mreži Fejsbuk, *CM Časopis za upravljanje komuniciranjem Communication management quarterly*, 12/IV, 115-126.
- Гордић Петковић 2010: V. Gordić Petković, Fejsbuk: komunikacija sa hiljadu lica, *НОРМА*, XV, 2, 155-161.
- Дуроњић и сар. 2012: Т. Дуроњић и сарадници, *Интернет култура дјеце и младих у Републици Српској*, Бања Лука: Факултет политичких наука.
- Еберхарт 2007: D. M. Eberhardt, Facing Up to Facebook, *About Campus*, 12(4), 18-26.
- Кент, Фејсер 2004: N. N. Kent & K. K. Facer, Different Worlds? A Comparison of Young People's Home and School ICT Use, *Journal Of Computer Assisted Learning*, 20(6), 440-455.
- Ленокс, Колеман 2010: M. Lenox & M. Coleman, Using Social Networks to Create Powerful Learning Communities, *Computers In Libraries*, 30(7), 12-17.
- Стјуарт 2009: P. Stewart, Facebook and Virtual Literature Circle Partnership in Building a Community of Readers, *Knowledge Quest*, 37(4), 28-33.
- Хуанг и остали 2010: J. S. Huang, S. H. Yang, Y. Huang & I. T. Hsiao, Social Learning Networks: Build Mobile Learning Networks Based on Collaborative Services, *Educational Technology & Society*, 13(3), 78-92.

Електронски (интернет) извори

- Ask i Tračerica javni linč tinejdžera, Дневне новине *Глас Српске*, Очитане вијести 30.03.2013. године у 07:41 (Dragana Keleč) на <http://www.glassrpske.com/drustvo/vijesti/Ask-i-Tracerica-javni-linc-tinejdzera/lat/114303.html>.
- Британска библиотека и Комисија за здружене информационе системе 2009: Информационо пронашање истраживача будућности, *Glasnik Narodne biblioteke Srbije*, (1), 7-27, Очитано 3.5.2013. на <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1450-89150901007B&redirect=ft>.
- Вуксановић 2011: D. Vuksanović, Facebook i društvene mreže u funkciji političkih promena, U: *Verodostojnost medija, Dometi medijske tranzicije*, 105-116, Очитано 3.5.2013. на <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/Verodostojnost-medija-Dometi-medijske-tranzicije-FPN.pdf#page=133>.
- Гордић-Петковић, Радић-Бојанић 2012: V. Gordić-Petković, B. Radić-Bojanić, Ideologija i manipulacija u virtuelnim zajednicama: blogovi i vlogovi, *CM: Communication Management Quarterly: Časopis za upravljanje komuniciranjem* 22, 85–94, Очитано 3.5.2013. на <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1452-74051222085G&redirect=ft>.
- Маркић 2010: I. Markić, Socijalna komunikacija među učenicima, *Pedagogijska istraživanja*, 7 (2), 307-317, Очитано 3.5.2013. на <http://bib.irb.hr/prikazi-rad?rad=551207>.
- Милутиновић 2009: I. Milutinović, Uticaj interneta na komunikacionu praksu – jedan pogled na Srbiju, *Posebno izdanje Kulture polisa*, pp. 91-108, Очитано 3.5.2013. на <http://kpolisa.com/KPP2009/kpp09-5-IrinaMilutinovic.pdf>.
- Нуковић и др. 2012: M. Nuković, N. Azemović i J. Nuković, Društvene mreže i njihova uloga u savremenom poslovanju, u *Zborniku radova Moć komunikacije*, 139-154, Очитано 3.5.2013. на <http://nis.uninp.edu.rs/sr-latn/vesti/2012/jun/4/iunp-na-naunom-skupu-mo-komunikacije-2012>.
- Павловић 2011: З. М. Павловић, Нека питања идентитета педагогије у виртуелном добу, у *Зборнику Радови Филозофског факултета*, 13 (2), 29-42, Очитано 3.5.2013. на http://www.ffuis.edu.ba/media/publikacije/radovi/2012/06/12/03_Zlatko_Pavlovic.pdf.
- Радић-Бојанић 2011: Б. Б. Радић-Бојанић, Нетнографија виртуелне агресије, У *Зборнику Радови Филозофског факултета*, 13 (2), 289-300, Очитано 3.5.2013. на http://www.ffuis.edu.ba/media/publikacije/radovi/2012/07/02/20_Biljana_Radic.pdf.
- Филиповић 2012: S. Filipović, Gofmanov glumac kao avatar – mogućnost primene dramaturškog modela u virtuelnom komuniciranju, *CM – časopis za upravljanje komuniciranjem*, 7(23), 73-94, Очитано 3.5.2013. на <http://scindeks.ceon.rs/article.aspx?artid=1452-74051223073F&redirect=ft>.
- Цар 2010: S. Car, Online komunikacija i socijalni odnosi učenika, *Pedagogijska istraživanja*, 7 (2), 281-290, Очитано 3.5.2013. на <http://hrcak.srce.hr/pedagogijska-istrazivanja>.